

CULTUUR IN HET NT₂-ONDERWIJS

Cultuuronderwijs integreren in de NT₂-les helpt leerders hun taalvaardigheid te vergroten en inzicht te verwerven in de Nederlandse samenleving. Maar wat verstaan we eigenlijk onder cultuur? Hoe zien we de cultuur van ons land terug in onze taal? En hoe geven we cultuur een plaats in de les?

FROS VAN DER MADEN

Op universiteiten heeft cultuur de afgelopen decennia een steeds belangrijkere plaats in het talenonderwijs gekregen. Talenstudies die van oudsher uitsluitend uit talige onderdelen bestonden, zijn omgevormd naar studies die taal combineren met cultuur. Ook voor het NT₂-onderwijs lijkt het een goed idee om cultuuronderwijs te integreren in de taallessen. Voor leerders Nederlands is het immers van groot belang dat ze vertrouwd raken met de Nederlandse samenleving. Als er in het NT₂-onderwijs gewerkt wordt met onderwerpen uit de Nederlandse cultuur, dan verhoogt dit het rendement van de lessen; de taalleerders verkennen de cultuur terwijl ze tegelijkertijd hun Nederlandse taalvaardigheid vergroten.

De term *cultuur* wordt in verschillende betekenissen gebruikt. In de breedste zin van het woord staat cultuur tegenover natuur: alles wat de mens schept tegenover alles wat aangeboren is of spontaan ontstaat, zonder menselijk toedoen. Voorbeelden van cultuur zijn gewoonten, tradities, rituelen, kleding, ambachten,

politiek, religie, taal, kunst en wetenschap. In een enge zin van het woord is het begrip cultuur meestal verbonden met de identiteit van een groep. Leden van een groep die dezelfde cultuur delen, herkennen elkaar aan kleding, uitspraken, handelingen en overtuigingen. Het gaat dus om de leefwijze en levensvisie van een groep. Zo'n groep kan de bevolking van een land zijn, maar kan ook bestaan uit leden van een kleinere gemeenschap (zie ook kader 1).

Normen en waarden

Verhelderend is het onderscheid tussen zichtbare en niet-zichtbare cultuur. Aan cultuuruitingen die we waarnemen ligt *niet-zichtbare cultuur* ten grondslag: waarden, normen en ideeën die belangrijk zijn voor een bepaalde groep. Een voorbeeld van niet-zichtbare cultuur is de oer-Nederlandse waarde 'Doe maar gewoon, dan doe je gek genoeg'. Minister-president Mark Rutte maakt deze waarde zichtbaar als hij met de fiets het Binnenhof oprijdt in plaats van met een dure dienstwagen. Zo toont hij de televisiekijker dat hij 'een gewone Nederlander' is.

Foto: Tom van Limpt

Bij *zichtbare cultuur* gaat het om gedrag en vastgelegde kennis: objecten, symbolen, handelingen en rituelen die we waarnemen met onze zintuigen. Voorbeelden van zichtbare Nederlandse cultuur zijn haring en hagel (eten), Sinterklaas en Bevrijdingsdag (feesten), oranje kleding bij voetbalwedstrijden of hoedjes op Prinsjesdag (kleding), woonboten en grachtenpanden (huisvesting) en natuurlijk taal, politiek, kunst en wetenschap.

Het zichtbare en niet-zichtbare deel van een cultuur samen worden vaak vergeleken met een ijsberg. Van een ijsberg steekt maar een klein deel boven water uit. De rest van de berg wordt aan het oog onttrokken doordat het grootste deel zich onder water bevindt. Dat onzichtbare deel verwijst naar de waarden, normen en ideeën van de groep. Ons gedrag, dat voortvloeit uit die waarden, kun je vergelijken met het zichtbare deel van de ijsberg.

Aangezien normen en waarden altijd in ontwikkeling zijn, verandert ook de zichtbare cultuur van een land voortdurend. Een recent voorbeeld is de maatschappelijke discussie over het uiterlijk van Zwarte Piet en daar-

Elk land kent naast de *dominante cultuur* diverse *subculturen*: kleinere groepen mensen die sommige normen en waarden van de grootste groep onderschrijven, maar zich op bepaalde punten van de dominante cultuur willen onderscheiden. Niet zelden gebeurt dit met behulp van een groepstaal waarin bijvoorbeeld 'eigen' woorden worden gebruikt in de plaats van woorden uit de standaardtaal. Daardoor wordt de groepstaal moeilijk te verstaan voor buitenstaanders. Subculturen kunnen om verschillende redenen afwijken van de dominante cultuur, zoals etniciteit, religie, hobby's of levensstijlen. Veel mensen in een land behoren tot een of meer subculturen.

Kader 1

Ook de reputatie van Nederlandse zeehelden uit de 17e eeuw, zoals Michiel de Ruyter en Piet Heyn, staat de laatste jaren ter discussie. Veel Nederlanders vragen zich tegenwoordig af of die mannen met hun 'grote daden' eigenlijk wel zulke lieverdjes waren. Net als bij de discussie over Zwarte Piet heeft de Black Lives Matterbeweging een belangrijke aanzet gegeven tot het opnieuw evalueren van de zeehelden.

Kader 2

mee impliciet over de plaats van het Sinterklaasfeest in onze cultuur. Als gevolg van deze discussie verandert het Sinterklaasfeest de laatste jaren gaandeweg van vorm. Mogelijk zal het feest in veel Nederlandse families uiteindelijk zelfs opgaan in het internationaal populairdere kerstfeest. (Zie kader 2 voor een ander voorbeeld.)

Reflectie

De veranderlijkheid en veelzijdigheid van culturen maakt dat je op je hoede moet zijn voor stereotypen, als je besluit de Nederlandse cultuur een plaats te geven in je NT2-lessen. Een voorbeeld van stereotypering zijn de beelden waarmee de toeristenindustrie buitenlanders naar Nederland lokt: molens, tulpen en klompen. Bijna niemand in Nederland loopt nog op klompen en er staan veel meer windturbines in Nederland dan ouderwetse korenmolens. De beelden zijn duidelijk niet meer representatief voor de Nederlandse cultuur van vandaag.

Veel interessanter dan dit soort stereotypen is de vraag naar de herkomst en achtergrond van bepaalde gebruiken, rituelen en tradities. Het aanbieden van taal en cultuur in samenhang kan taalleerders ertoe aanzetten om te reflecteren over wat wij als Nederlanders 'gewoon' vinden. Ga dus met je taalleerders in gesprek over onze cultuur en maak 'het stuk van de ijsberg onder water' tot een belangrijke component in de les.

Voorbeelden van onderwerpen die helpen onze samenleving beter te begrijpen, zijn calvinisme, verzuiling, overzeese handel en kolonialisme, maar ook

De criteria in het projectplan betreffen niet alleen vormkenmerken van de eindproducten, zoals zinsbouw, spelling, lay-out, presentatietechniek, uitspraak en intonatie, maar ook inhoudelijke aspecten van de eindproducten. Maximaal vijf kenmerken per schrijf- en spreekopdracht volstaan. Doordat de criteria in toegankelijke taal zijn geformuleerd, weten de taalleerders vanaf het begin van het project wat er van hen verwacht wordt. Ook helpen de criteria jou als docent om gericht feedback te geven op de eindproducten. De criteria die je opneemt in een projectplan zijn afgestemd op het niveau van jouw groep.

Kader 3

'lichtere' onderwerpen zoals fietsen, eetgewoontes en huisvesting. Je kunt de taalleerders kennis laten maken met deze onderwerpen door er in de klas video's over te laten zien, er samen teksten over te lezen of te beluisteren en erover in gesprek te gaan. Ook kun je uitstapjes maken naar musea of andere plekken die gerelateerd zijn aan een bepaald onderwerp.

Om een goed rendement te hebben van lessen rond onderwerpen uit de cultuur, is het van belang om een lessenserie over een onderwerp zorgvuldig en rustig op te bouwen. Zorg voor input van het juiste niveau. Bied dus voldoende verwerkingsopdrachten aan, zodat de taalleerders zich het idioom dat bij het onderwerp hoort echt eigen kunnen maken en vertrouwd genoeg raken met het onderwerp om erover van gedachten te kunnen wisselen. Gerichte korte luister-, lees-, schrijf- en gespreksopdrachten kunnen, naast woordenschatoefeningen, hierbij helpen. Sluit een lessenserie rond een onderwerp af met een wat grotere productieve slotopdracht, die je beoordeelt.

Taalprojecten

Een andere manier om cultuur te verweven met taalonderwijs is werken met taalprojecten, een werkvorm die vooral geschikt is voor meer gevorderde leerders. Het leuke van taalprojecten is dat ze van de taalleerders een actieve eigen inbreng vragen. In een taalproject onderzoeken taalleerders een bepaalde cultuuruiting en wat daaraan ten grondslag ligt, om te komen tot een beter

begrip van de cultuur van de doeltaal. Al doende oefenen ze lees-, luister-, schrijf-, spreek- en gespreksvaardigheden op een veel vrijere en zelfstandigere manier dan wanneer ze werken met een leergang.

Voor het taalproject begint, schrijft de docent een projectplan. In het projectplan staan in *toegankelijke taal* een korte projectbeschrijving, een stappenplan, de criteria die gelden voor de eindproducten (zoals een schrijfpdracht en een presentatie) en een tijdspad, zodat iedereen te allen tijde weet wat er hoe en wanneer moet gebeuren (zie kader 3). Het projectplan omvat maximaal twee A4'tjes, zodat het dubbelzijdig te kopiëren is. Het heeft een heldere lay-out. Tijdens de startbijeenkomst deelt de docent het projectplan uit aan de deelnemers.

Taalprojecten worden altijd afgesloten met een presentatie van de onderzoeksresultaten in enigerlei vorm. Vaak is dat een presentatie aan de hand van een PowerPoint en videofragmenten. Maar er zijn ook andere vormen denkbaar om een taalproject af te sluiten. Denk bijvoorbeeld aan een expositie, een voorstelling, een zelfgemaakt boek waaraan alle taalleerders een bijdrage hebben geleverd, of een muurkrant.

Tijdens een taalproject wordt voortdurend een beroep gedaan op de lees-, luister-, schrijf-, spreek- en gespreksvaardigheid van de taalleerders. Zo kunnen ze volop oefenen met wat zij tijdens de reguliere lessen geleerd hebben. Meestal doen taalprojecten ook een beroep op allerlei *schoolse* vaardigheden, zoals bronnen zoeken en beoordelen en het schrijven van diverse soorten teksten. Hierdoor raken de taalleerders al doende vertrouwd met vaardigheden die ze nodig zullen hebben nadat ze doorgestroomd zijn naar het reguliere Nederlandstalige onderwijs of een baan hebben gevonden op de Nederlandse arbeidsmarkt.

Een groot voordeel van taalprojecten is dat ze de docent in staat stellen om 'op maat' les te geven. Tijdens het onderzoeksgedeelte van een taalproject, dat plaatsvindt in de klas onder begeleiding van de docent, zijn de taalleerders individueel of in kleine groepjes aan het

werk. De docent heeft dan de mogelijkheid en de tijd om stil te staan bij datgene waar individuele taalleerders tegen aanlopen en ze daar gericht mee te helpen.

Het doel van een taalproject is dat de taalleerders zich verdiepen in verschillende aspecten (deelonderwerpen) van het overkoepelende thema (ofwel: parapluonderwerp) om zo samen meer over dat thema te weten te komen. Een taalproject begint met het bespreken van het thema. Daarna kiezen de taalleerders elk een deelonderwerp. Zoek een thema dat iets laat zien van de Nederlandse cultuur, dat de taalleerders aanspreekt en dat een relevante woordenschatuitbreiding kan opleveren. Tijdens het introductiegesprek geef je een aantal voorbeelden van deelonderwerpen. Benadruk dat de taalleerders zelf ook andere deelonderwerpen kunnen aandragen, die jullie dan samen zullen bespreken en beoordelen op hun geschiktheid voor het taalproject.

In de lessen daarna verzamelen de taalleerders informatie, foto's en videofragmenten over hun deelonderwerp. Ze verdiepen zich in hun onderzoeksvraag en schrijven een door de docent gekozen (geïllustreerde) tekstsoort, bijvoorbeeld een krantenartikel, een brochure of een column. Vervolgens presenteren ze hun bevindingen aan de klas, aan de hand van de verzamelde afbeeldingen en een korte video die ze over hun onderwerp gevonden hebben. Tijdens de presentatie is een spiekbriefje toegestaan, maar voorlezen mag niet. Tot slot beantwoordt de presentator de vragen van de andere taalleerders.

Bij taalprojecten heeft de docent de rol van regisseur, begeleider en beoordelaar; hij of zij bewaakt en begeleidt het proces en geeft, gevraagd en ongevraagd, feedback en tips. De taalleerders werken, alleen of samen, zelfstandig aan hun onderzoek en vragen de docent om hulp als het nodig is. Aan het eind van het taalproject beoordeelt de docent de eindresultaten aan de hand van de criteria die zijn vastgelegd in het projectplan.

Onderwerpen

Een voorbeeld van een parapluonderwerp dat zich uitstekend leent voor een taalproject is 'Nederland en het water'. Mogelijke deelonderwerpen zijn inpoldering, de Afsluitdijk, de Watersnoodramp van 1953, watermanagement, wonen op het water, de Deltawerken, het stijgen van de zeespiegel, waterwinning en watersporten.

Een ander geschikt parapluonderwerp voor een taalproject is 'Wonen in Nederland'. In ons kleine land wonen veel mensen op een niet al te groot oppervlak. Dat maakt dat er altijd al gezocht wordt naar creatieve oplossingen om toch zo veel mogelijk mensen te huis-

Een groot voordeel van taalprojecten is dat ze de docent in staat stellen om 'op maat' les te geven

Een leerder kan bijvoorbeeld een aspect uit de Nederlandse cultuur onderzoeken en dat vergelijken met iets gelijksoortigs in een ander land waar hij of zij eerder gewoond heeft

vesten. Natuurlijk wonen er veel mensen in flats of in rijtjeshuizen, maar er zijn ook heel wat mensen die in verbouwde fabrieken, molens, hofjes en kerken of in woonboten wonen. ‘Woonoplossingen’ van onze tijd zijn tiny houses en containerwoningen voor studenten. Hoe is het om in zo’n ‘niet-rijtjeshuis’ te wonen? Wat zijn de voor- en nadelen? Waarom kiezen mensen ervoor om in een afwijkend huis te wonen? In dit project kun je bijvoorbeeld de taalleerders als onderdeel van hun onderzoekje iemand laten interviewen die in het soort huis woont dat hij onderzoekt.

Behalve dat je een taalproject kunt doen rond (alleen) een parapluthema, kun je dit onderwerp ook koppelen aan een ander (abstract) thema om zo de benadering van het onderwerp een bepaalde richting te geven. Een voorbeeld hiervan is het taalproject ‘Kleding en identiteit’. Deelonderwerpen daarbij zijn onder andere ‘snelle’ mode, trends en rages (punk, gescheurde broeken), (school)uniformen of kleding bij huwelijken of begrafenissen. Waarom kiezen de dragers voor bepaalde kleding? Wat dragen ze uit met deze keuze? Wat zijn de voor- en nadelen van bepaalde kleding?

Een derde benadering van het onderwerp van een taalproject is iets uit de Nederlandse cultuur laten onderzoeken en dat te laten vergelijken met iets gelijksoortigs in een ander land waar de taalleerder eerder gewoond heeft. Een paraplunderwerp dat zich goed leent voor zo’n vergelijking is ‘Feesten’. De taalleerder kan bijvoorbeeld feestelijkheden rond geboorte, verjaardag, huwelijk en uitvaart in Nederland vergelijken met hoe ze in het land van herkomst worden gevierd, maar ook feestdagen die horen bij religies of nationale feestdagen. Taalleerders komen vaak tot verrassende combinaties. Zo vergeleek een taalleerder uit India in het kader van dit taalproject Bevrijdingsdag met het Hindoestaanse holifeest, twee gelegenheden die wat betreft uitbundigheid niet onderdoen voor elkaar.

Naast ‘feesten’ zijn er allerlei gewoonten en tradities te bedenken die zich lenen voor een vergelijkend onderzoekje. Verder kun je denken aan een onderzoekje naar personen die een belangrijke rol hebben gespeeld in de geschiedenis van Nederland en de betreffende personen laten vergelijken met historische figuren uit de landen van herkomst.

Tot slot: de taal zelf kan ook onderwerp zijn van een taalproject voor gevorderde taalleerders, want in de taal vind je veel sporen van de Nederlandse cultuur. Dat onze cultuur bijvoorbeeld voor een belangrijk deel bepaald is door de ligging van Nederland aan de Noordzee, is te zien aan de vele uitdrukkingen en spreekwoorden in het Nederlands die te maken hebben met scheepvaart en met de zee. Voor veel van deze uitdrukkingen bestaat niet eens een synoniem in de vorm van één werkwoord. Probeer maar eens bondige synoniemen te bedenken voor uitdrukkingen als ‘achter het net vissen’ of ‘water naar de zee dragen’.

Onze taal is met dit soort uitdrukkingen doorspekt, dus het is nuttig als taalleerders de frequentste uitdrukkingen op zijn minst leren begrijpen en deze liefst ook een beetje leren gebruiken. In een taalproject hierover zou je een aantal veelvoorkomende uitdrukkingen en spreekwoorden kunnen bespreken met je taalleerders, waarbij ze equivalenten zoeken in hun eigen talen. Door de uitdrukkingen te vergelijken, zullen er vast allerlei verschillen in de respectievelijke talen en culturen duidelijk worden. Een speelse verwerkingsvorm is het laten uitbeelden en raden van de Nederlandse uitdrukkingen die behandeld zijn. Vervolgens kunnen de taalleerders bijvoorbeeld elk een uitdrukking kiezen en als thema gebruiken voor een verhaal, gedicht of column. De eindproducten zou je kunnen bundelen in een boekje waarvan iedereen een exemplaar krijgt.

Al met al blijken uiteenlopende onderwerpen en benaderingen geschikt om cultuur in het NT2-onderwijs op te nemen. De lessen worden interessanter en het rendement stijgt. Om met de Koreaanse auteur-over-NT2 Vinnie Ko te spreken: ‘Twee vliegen in één klap!’ ■

Fros van der Maden is educatief schrijver en uitgever (zie <www.edutekst.eu>). Ook werkt ze als docent NT2 op de Internationale School Groningen en geeft ze op de Rijksuniversiteit Groningen een cursus Nederlandse Taal en Cultuur aan Erasmusstudenten.

GERAADPLEEGDE BRONNEN

Kalsbeek, A. van. (2020). *Focus op cultuur: Basisboek voor NT2-docenten en taalrijwilligers*. Boom.

Ko, V. (2016). *Met hartelijk groente: Nederlands door Koreaanse ogen*. Podium.

Maden, F. van der. (2021). *Rondje Nederlands: Nederlandse taal en cultuur voor gevorderden*. Edutekst.

Maden, F. van der. (2022). *NT2-cahier projectmatig werken*. Boom.

Baby’s kunnen (misschien) tóch geen taalregels leren

Twee decennia lang was het vrijwel een zekerheid onder taalwetenschappers: baby’s zouden al vanaf zeven maanden oud taalregels kunnen leren. Nieuw onderzoek trekt deze zekerheid echter in twijfel, aldus de Leidse onderzoekers Andreea Geambaşu, Sybren Spit en Claartje Levelt.

Het oorspronkelijke onderzoek is gepubliceerd in 1999. Levelt benadrukt de impact ervan: ‘Als je kijkt bij Google Scholar bijvoorbeeld, zijn er meer dan duizend referenties naar die studie. In tekstboeken over taalverwerving wordt het ook altijd aangehaald: baby’s vanaf zeven maanden kunnen taalregels leren.’

‘In het oorspronkelijke onderzoek onderzochten ze of jonge kinderen van zeven maanden oud abstracte regels zoals woordvolgorde konden leren. Daarvoor zaten de baby’s bij hun ouders op schoot en luisterden ze twee minuten naar een stroom van klanken. Na afloop van die twee minuten ging er links of rechts van de baby’s een lampje branden’, legt Spit uit. ‘Als ze daarna naar de lamp keken, kregen ze opnieuw klanken te horen. Het idee was dat als de baby’s iets geleerd hadden, ze waarschijnlijk meer geïnteresseerd zouden zijn in de klanken in een volgorde die ze nog niet eerder hadden gehoord: bij zulke nieuwe klanken zouden ze dan langer naar het lampje blijven kijken. Dat waren ook de resultaten bij de oorspronkelijke studie.’

Maar die resultaten kon het team niet repliceren. ‘Uit ons experiment is er geen bewijs dat baby’s van zeven maanden zulke patronen kunnen leren’, licht Geambaşu toe. Uit de analyse van de Leidse onderzoekers bleek namelijk dat de baby’s bij de verschillende patronen even lang naar de lampen keken. ‘Dan kan je zeggen dat ze niks geleerd hebben’, verklaart Spit.

Maar wat is de reden voor deze verschillende resultaten? ‘In onderzoeken met baby’s werden tot voor kort altijd vrij kleine groepen getest, omdat het moeilijke proefpersonen zijn’, licht Levelt toe. Hierdoor bestaat een vrij grote kans dat de resultaten niet robuust zijn. Om het onderzoek zo betrouwbaar mogelijk te maken, is nu gebruikgemaakt van een grotere groep participanten dan gewoonlijk.

Desondanks krijgt de originele studie nog een kans. Levelt en haar team gaan namelijk binnenkort de studie op nóg grotere schaal repliceren. Toch is de verwachting dat de resultaten wederom niet gerepliceerd kunnen worden. ‘Ik heb in mijn PhD heel lang gewerkt aan het repliceren van deze studie – ook met verschillende stimuli – en ik heb nooit iets gevonden’, zegt Geambaşu. *Universiteit Leiden*

Leren leerlingen beter schrijven met een pen op papier of met een pen op een beeldscherm?

Schrijven op papier of op een beeldscherm leidt niet tot dezelfde schrijffresultaten, zo laat recent onderzoek zien. Het gladdere oppervlak van het beeldscherm heeft gevolgen voor de schrijfhandelingen en het schrijfproduct. Dat geldt vooral voor de schrijfsnelheid (hoger), de lettergrootte (groter) en de handschriftkwaliteit. Deze handschriftkwaliteit is met name voor jonge schrijvers die op een tablet schrijven lager. Het lijkt daarom vooralsnog niet raadzaam om tablets te gebruiken om te leren schrijven.

Naast het leren schrijven van letters en woorden met pen of potlood op papier, kan dat sinds kort ook met een plastic pen (pencil) op een tablet. Hierbij wordt de positie van de pen op het beeldscherm elektromagnetisch vastgelegd. Naar deze manier van leren schrijven is nog weinig onderzoek gedaan, maar zeer recent zijn er enkele onderzoeken gepubliceerd. Deze studies vergeleken de schrijfvaardigheid op papier en op een tablet van verschillende groepen schrijvers: vijfjarige kleuters, leerlingen in groep 4 en volwassenen. De kwaliteit van het handschrift van zowel de kleuters als de leerlingen in groep 4 was hoger als ze met pen op papier schreven. Waarschijnlijk werden de schrijfhandelingen op een tablet beïnvloed door het gladdere oppervlak. Bovendien schreven leerlingen in groep 4 op een tablet langzamer dan volwassenen en pauzeerden de leerlingen langer. Alle groepen schreven grotere letters op een tablet met grotere snelheid (sneller dan op papier). De grotere letters en de snelheid worden verklaard door het feit dat de plastic pen makkelijker glijdt over het oppervlak.

Hoe jonger de leerlingen hoe groter de verschillen tussen schrijven op papier en schrijven op een scherm, omdat de schrijfbewegingen nog niet zijn geautomatiseerd. Het is waarschijnlijk niet raadzaam om tablets te gebruiken bij het aanleren van handschrift en schrijven. Het gladde oppervlak zou een extra uitdaging zijn, vooral bij de controle over de uitvoering van de motorische schrijfprocessen. *NRO*